

Ang Metodikong Duda at ang Duwalismong Cartesiano: Salin sa Unang Dalawang Bahagi ng Meditations ni René Descartes

EMMANUEL C. DE LEON

ecdeleon@ust.edu.ph

Unibersidad ng Santo Tomas, Maynila

ABSTRAK

Walang duda na klasiko itong *Mga Meditasyon hinggil sa Unang Pilosopiya*, unang inilathala sa wikang Latin noong 1641. Isa ito sa mga pundamental na teksto sa pilosopiya at ikinokonsiderang nagpasinaya ng ilang mahahalagang tema sa kasaysayan ng pilosopiyang Kanluranin. Hinimok nitó ang mga seryosong palaisip na “magsimulang muli mula sa pinakapundasyon” gamit ang metodikong duda upang makarating sa isang tiyak na basehan ng anumang kaalaman o agham. Bagaman may anim na kabanata ang libro, ang unang dalawang kabanata [muna] ang ilalathala upang umakma sa karaniwang haba ng isang artikulong pang-dyornal. Ang nasabing unang dalawang kabanata ang malimit ginagamit na babasahín sa pagtuturo ng epistemolohiya at metapisikang Cartesiano. Mahalaga ang pagsasalin nitó sa wikang Filipino upang higit na madalíng mabása, maunawaan at magamit ito ng mga mag-aaral at mananaliksik na Filipino. Hangad ng proyektong ito na mailapít sa mambabasáng Filipino ang isa sa pinakamahalaga—kundi man pinakamalahaga—na akda ni René Descartes upang makapag-ambag din ito sa diwang Filipino.

Mga Susing Salitâ: Pagsasalin, René Descartes, Metodikong Duda, Duwalismong Cartesiano

ABSTRACT

Undoubtedly, *Meditations on First Philosophy* is a classic, originally published in Latin in 1641. It is one of the fundamental texts in philosophy and is considered the origin of some important themes in the history of Western philosophy. It convinced serious thinkers to start afresh from the very foundation using a methodic doubt to be able to find a solid foundation for sciences. Although he wrote six meditations, the first two chapters will be published to fit with the usual format of a journal article. These first two chapters are the usual reading materials for teaching Cartesian epistemology and metaphysics. Translating these into Filipino is significant so that it can be read, understood, and used by Filipino students and researchers. It is the hope of this project to present to Filipino readers one of the most important—if not the most important—works, by René Descartes so that it can also contribute to the Filipino mind.

Keywords: Translation, René Descartes, Methodic Doubt, Cartesian Dualism

INTRODUKSIYON

Isinilang ang Pranses na si René Descartes (Marso 31, 1596–Pebrero 11, 1650) sa La Haye, Touraine.¹ Nagsimulang hubugin ang kaniyang búhay intelektuwal noong nag-aral siya sa La Flèche, isang dormitoryo o kolehiyo na itinayo ng mga Heswita. Komprehensibo ang programa ng nasabing paaralan dahil hindi lámang isipan kundi maging ang iba pang aspekto ng pagkatao ng estudyante ang hinuhubog paaralang ito. At pagdating sa pilosopiya, dominante noon ang

diwa ng tradisyong eskolastiko, i.e., nakabase sa prinsipyong Aristoteliko na inilapat sa mga pangangailangan ng ortodoksiyang Kristiyano.² Ngunit, hindi kontento si Descartes sa pilosopiyang natutuhan niya sa paaralan sapagkat napansin niyang nakatayo ito sa isang marupok na tradisyon, kayâ anumang kaalaman na matututuhan mula rito ay kailangan diumanong ilagay sa suspetsa.³

Sa paghahanap ng isang puntong dimapagdududahan, naniniwala si Descartes na hindi makatutulong ang paggamit ng mga nakasanayang metodo at basehan. Sa halip, kailangang gamitin ng bawat indibidwal ang

¹ Noong 1801, tinawag na La Haye-Descartes itong bayan ng kaniyang kapanganakan, pero tinawag na lámang itong Descartes simula noong 1967.

² Sa kalagitnaan ng ikalabing-anim na siglo, nagkaroon ng renasimyento ang pilosopiyang Tomista. Sa katunayan, magkatabi ang Bibliya at ang *Summa Theologiae* habang isinasagawa ang Konsilyo sa Trent (1545–1563) upang magsilbing liwanag sa mga talakayan nila. Iprinoklama naman ni Papa Pio V si Santo Tomas de Aquino bílang Doktor ng Simbahan noong 1567.

³ Impluwensiyal dito ang mga natuklasan ni Galileo na mahahalagang suporta sa bagong usbong na kosmolohiyang Koperniko na taliwas naman sa paniniwala ng mga siyentipikong Katoliko noon na ang mundo ang sentro ng kalawakan. Kailangang pansinin na nakasalabid sa historiko at intelektuwal na damdamin noon ang mga layunin, metodo, at saliksik ni Rene Descartes. Kasama rin dito ang kaniyang pagiging dalubhasa sa matematika (aritmetika, algebra, at heometriya) na kilala sa repustasyon ng pagiging tiyak, isang bagay na kulang o hinahanap niya sa natutuhan niyang tradisyonal na pilosopiya sa paaralan. Kayâ, misyon niyang makatuklas ng isang bago at komprehensibong pundasyon para sa anumang sistemang pangkaalaman.

likás na baít (*ingenii, native intelligence*)⁴— i.e., ang simple at malinaw na pagkaunawa ng isip na malaya sa anumang pinagsasabi ng tradisyon. “Intuwisyon” ang tawag ni Descartes sa pamamaraang ito na nangangahulugang direktang pag-unawa sa isang bagay gamit ang isang purong isipan. Bílang isang rasyonalista, walang tiwala si Descartes sa pabago-bagong testimoniya ng mga pandama. Sa halip, purong isipan ang natatanging katiwa-tiwalang batis ng kaalaman. Naniniwala siya na may kakayahan ang purong isipan na makita ang talagang totoo dahil nagtataglay ito ng isang dalisay na panloob na liwanag (*lux rationis*). Samakatwid, tanging isipang malaya sa mga pandama ang batis ng anumang katiwa-tiwalang kaalamang pantao.

Dito sa kaniyang *Mga Meditasyon*, nagsimula siya sa pamamagitan ng paglalahad ng mga dahilan kung bakit kailangan ang isang malawakang duda. Metodiko niyang sinuri ang mga pundasyon ng kaalaman hanggang sa makarating siya sa isang katibayan na tiyak ang pag-iral ng kaniyang sarili bílang isang *res cogitans* o isang bagay na nag-iisip. Naging malinaw rin sa kaniya, dahil dito, na sadyang magkaiba ang kalikasáng intelektuwal at kalikasáng korporeal ng tao. Bukod dito, pinatunayan niya sa akdang ito ang pag-iral ng Diyos batay sa katunayan na mayroon siyang ideá nitó.

Tungkol naman sa pagsasalin, ginamit ko rito ang salin sa Ingles ni Elizabeth S. Haldane na matatagpuan sa *The Philosophical Works of Descartes* (Cambridge University Press, 1911) dahil isa ito sa mga salin na kalimitang sinisipi ng mga mananaliksik batay sa datos ng google scholar. Nagpapakita ang nasabing datos ng reputasyon nitó ng pagiging mapagkakatiwalaan. Bukod rito, hindi ko kinakailangang humingi ng pahintulot sa nasabing palimbagan dahil 1911 pa ito

inilimbag. Sa mga pagkakataong mahirap maunawaan ang bersiyon ni Haldane, sinisipat ko at sinasanguni ang orihinal na bersiyong latin na madalíng maakses sa <http://www.thelatinlibrary.com/des.html>. Bukod rito, kinailangan ko ring sumanguni sa *Cambridge Companion to Descartes* (1992) na inedit ni John Cottingham upang higit na maunawaan ang konteksto ng ilang mahihirap na konsepto ni Descartes. Gayundin, malaking tulong ang *Ensayklopidiya ng Pilosopiya* (DLSU Press, 1993) na proyekto nina Emerita Quito, Romualdo Abulad, Florentino Timbreza, at Hermenia Reyes para mabigyan ako ng basehan kung paano ihulog sa wikang Filipino ang ilang terminong pilosopiko.

Hindi biro ang pagsasalin, at lalong hindi madalí ang magsalin ng akdang pilosopiko. May mga pagkakataon na sadyang mahirap humanap ng pantumbas na salitang Filipino kayâ kinailangang kong hiram ang orihinal para higit na mapanatili ang diwa ng teksto. Halimbawa, ginamit ni Descartes ang terminong *accidens* na tumutukoy sa mga katangian ng isang bagay na maaaring magbago katulad ng mga partikular na hugis at sukat ng isang katawan, o iyong mga partikular na iniisip o hinahangad ng isipan. Isinalin ito sa wikang Ingles bílang *accident*, kayâ tukso ring ihulog ito sa Filipino bílang *aksidente*. Ngunit, maaari itong mangahulugang “disgrasya” o anumang hindi sinasadyang pangyayari na nagdudulot kung minsan ng kamatayan. Malayo ito sa kahulugan ng *accidens* sa metapisikang Cartesiano, kayâ hiniram ko ang dayuhang kataga at pinaraan sa proseso ng reispeling (“substansiya” at “aksidens”) upang mapanatili ang teknikal na kahulugan nitó at upang makadagdag din sa bokabularyong Filipino.

May kahirapan ding isalin sa Filipino ang salitang *being* dahil maaari itong mangahulugang “pag-iral” (*being as existence*),

⁴ Ang “baít” ay isang katutubong kakayahan ng tao na umunawa ng bagay-bagay at sumuri o humatol nang maayos (“may baít”, “nawalan ng baít”, “mabaít”). Sa nasabing kahulugan, maipantatapat ito sa terminong “natural reason” nina Plato, San Agustin, Descartes, at ng iba pang mga rasyonalista. Ayon kay Virgilio Almarino, nag-iba ang konotasyon ng salitang “mabaít” sapagkat sinakop ito sa pamamagitan ng paglilihis dito tungo sa pagpapakahulugang Kristiyano [Tingnan ang Virgilio Almarino, “Pagsasalin Bilang Pananakop,” sa *Introduksiyon sa Pagsasalin* (Manila: Aklat ng Bayan, 2015), 97–100]. Binihag ang katutubong konsepto upang magamit sa layuning panrelihiyon—“may baít” ang táong kumikilala sa Diyos; samantalang “kulang sa baít” ang mga dikumikilala” o “bulag” sa pag-akit ng grasya ng Simbahan. Nasusukat ang “baít” hindi lámang sa karunungan at katwiran, kundi, higit sa lahat, sa walang pasubaling pagsunod sa Diyos. Pinangimbabawan ng ginawang pagsakop sa katutubong konsepto ng “baít” sa pamamagitan ng pagtuturo ng pag-amin na ang tao ay sadya kulang ang baít, at dahil dito ay palaging kailangan ang Diyos na Bukal ng Kabaitan at Ubod ng Baít. Kayâ, isiniksik sa isip ng mga sinakop na kailangan nila ang relihiyon upang magtagumpay sapagkat sino ba nga ba ang káyang tumapat sa kapangyarihan ng Ubod ng Baít. Sa kasalukuyang salin, ginamit ang salitang “baít” at “likás na baít” sa orihinal o katutubong kahulugan, at hindi sa kolonyal na kahulugan nitó.

“bagay” (being as thing), “meron” (being as locative), at “pagka-” o “pagiging” (being as essence).⁵ Kayâ, sa pagkakataong kailangang isalin ang salitang “being,” tinitingnan ko sa orihinal na tekstong Latin kung ano ang sadyang ginamit ni Descartes. Sa orihinal na akdang Latin, ginamit ni Descartes ang salitang *esse* na tinumbasan ko naman ng katagang “pag-iral”, at ang salitang *ens* na direkta kong hiniram dahil wala pa akong naiisip sa ngayon na mabisang katumbas nitó sa wikang Filipino. Lubhang mayaman ang kahulugan at gamit nitó sa metapisika na maaaring lumabnaw kung tatapatan ng katagang Filipino na hindi angkop na angkop. Naglagay din ako rito ng ilang talababa upang ipaliwanag ang ginawa kong pagtutumbas o panghihiram sa ilang terminong teknikal.

Hindi na kailangang ipaliwanag na isa itong pagsasalang teknikal. Dahil dito, higit kong pinahalagahan kung paano lalong magiging mabisà sa pang-unawa ng mambabasà ang mga salitang gagamitin batay sa mensahe ng teksto at sa teknikal na lengguwahe nitó. Halimbawa, maaaring isalin ang salitang “meditation” bílang “pagninilay”. Kayâ, maaaring ihulog ang pamagat na *Meditations on First Philosophy* bílang *Pagninilay-nilay hinggil sa Unang Pilosopiya*. Subalit, hindi ito mabisang salin dahil lalayo ito sa teknikal na lengguwahe ng pilosopiya ni Descartes. Higit na mabisà ang salitang “Meditasyon” dahil madalí itong maikonekta ng mambabasà sa salitang “Meditationes” (Latin) at “Meditations” (Ingles). Bukod rito, kailangan ding isaalang-alang na sadyang meditasyon ang tinutukoy dito batay sa retorika ni Descartes na may malaking kaugnayan sa natutuhan niyang edukasyon at espiritalidad ng mga Heswita sa La Flèche. Ganito rin ang lohika sa pagpili ng salitang “metodiko” sa halip na “mapamaraan”. Salitang teknikal sa pilosopiyang Cartesiano ang salitang “methodic doubt.” Kayâ, ginamit sa kasalukuyang salin ang pariralang “metodikong duda” sa halip na “mapamaraang duda.” Ang pangkalahatang estratehiyang ito ay may kaugnayan sa kasalukuyang tuntunin ng Komisyon sa Wikang Filipino na nagsasabing “panatilihin ang orihinal na salitang siyentipiko at teknikal.”⁶

Hangad ng proyektong ito na mailapít sa mga mag-aaral at mananaliksik na Filipino ang isa sa pinakamahalaga—kundi man pinakamalahaga—na akda ni René Descartes upang makapag-ambag din ito sa diwang Filipino. Batay sa sarili kong pagkaunawa sa akda ni Descartes ang salin na ito, kayâ pananagutan ko anumang kakulangan o pagkakamali sa bersiyong ito. Gayundin, bukás ito sa mga puna at rebisyon sa hinaharap.

MEDITASYON I HINGGIL SA MGA BAGAY NA MAISASÁMA SA SAKLAW NG KADUDA-DUDA

May ilang taon na mula nang napagalaman kong maraming huwad na paniniwala ang tinanggap kong totoo mula noong batang-bata pa ako, at kung paanong nakapag-aalinlangan ang anumang itinayo ko batay sa mga ito; at kumbinsido na ako mula noon na kailangan kong minsanan nang seryosong iwaksi sa sarili ko anumang opinyon na dati kong tinanggap, at magsimulang magtayô muli mula sa pundasyon, kung nais kong gumawa ng anumang matatag at permanenteng estruktura sa mga agham. Ngunit dahil mukhang isa itong napakadakilang gawain, naghintay akong magkaroon ng sapat na gulang para makasigurong wala nang higit na tama pang panahon para maisagawa ang nilalayan ko. Ito ang dahilan kung bakit matagal kong ipinagpaliban ang proyekto at kailangan ko pang maramdaman na mayroong mali sa patuloy kong pag-aatubiling gumawa ng aksiyon. Napakagandang pagkakataon ngayon para sa pinaplano ko, kayâ hinango ko ang isipan ko mula sa anumang alalahanin [at masaya akong hindi nabubuyo ng mga damdamin] at dahil naglaan ako ng mahabang panahon ng libreng oras para sa sarili ko, mapag-uukulan ko na ng panahon sa wakas ang isang seryoso at walang patawad na pangkalahatang demolisyon ng mga dati kong opinyon.

Ngayon, kaugnay ng layuning ito, hindi kinakailangan na maipakíta kong huwad ang lahat ng opinyon ko—hindi pa ako marahil nakararating sa ganitong kongklusyon. Ngunit nahimok na ako palibhasa ng katwiran na

⁵ Tingnan ang Leonardo N. Mercado, “The Translation of Being,” *Filipino Thought* (Manila: Logos Publications, Inc., 2000), 39-50. Tingnan din ang Roque J. Ferriols, “Fr. W. Norris Clarke, S.J., Heswitang Metapisiko,” *Pagdiriwang sa Meron*, eds. Nemesio Que, S.J., at Agustin Martin G. Rodriguez (Quezon City: Office of Research and Publications, 1997), 265-283.

⁶ Virgilio S. Almario, “Iyang Pagsasalang Teknikal,” sa *Batayang Pagsasalin* (Manila: Komisyon sa Wikang Filipino, 2016), 83.

nararapat kong ipagpaliban ang pagsang-ayon ko sa mga bagay na hindi lubusang tiyak at dimapapasubalian gaya ng maingat kong ginawa sa mga bagay na sa palagay ko ay maliwanag na huwad, kapag nakakita ako sa bawat isa ng ilang dahilan para pagdudahan, sapat na itong dahilan para tanggihan ang kabuoan. At sa gawaing iyan, hindi kinakailangang siyasatin ko silá isa-isa, walang katapusang gawain iyan; sa sandaling mawasak ang mga pundasyon, kusang babagsak ang anumang itinayo sa ibabaw nitó; kayâ, aatakinin ko lámang ang mga prinsipyong sinasandigan ng mga dati kong opinyon.

Anglahat ng tinatanggap kong pinakatotoo at pinakatiyak hanggang sa kasalukuyan ay alinman sa natutuhan ko mula sa mga pandama o sa pamamagitan ng mga pandama; subalit napatutunayan sa akin kung minsan na mapanlinlang ang mga pandamang ito, at lalong magaling na huwag nang magtiwala nang lubusan sa anumang bagay na minsan nang nanlinlang sa atin.

Ngunit kahit na lilinlang táyo kung minsan ng mga pandama hinggil sa mga bagay na halos hindi makíta, o napakalayo, marami pa táyong matatagpuang bagay na talagang imposibleng mapagdudahan, kahit na tinanggap natin ang mga ito mula sa pandama. Halimbawa, mayroong katunayan na narito ako, nakaupo sa tabi ng dupungan⁷, nakasuot ng isang panlamig na dressing gown, hawak ang papel na ito, at marami pang iba. At paano ko itatanggi na sa akin ang mga kamay at katawang ito? Maliban na lámang kung itutulad ko ang sarili ko sa mga balíw, na lubusang nasiraan ng baít dahil sa walang puknat na kapanglawan, na malakas ang paninindigan na mga hari silá kahit na silá ay mga pulubi, o na kulay lila ang suot nilang damit subalit wala talaga siláng saplot, o gawa sa palayok ang kaniláng mga ulo, o mga kalabasa silá, o gawa sa salamin. Ngunit buwang silá, at mapagkakamalan din akong baliw kung gagayahin ko silá.

At sakâ kailangan kong alalahánin na isang tao ako, at ibig sabihin ay nakakatulog ako, at nagpapakíta sa mga panaginip ko ang mga kaparehong bagay na nakikíta ng mga baliw hábang gising silá; o kung minsan pa nga ay mga bagay na lalong di kapani-paniwala. Napakadalas mangyari sa akin na may mga gabíng napanaginipan kong nása isang partikular na lugar ako, bihís at nakaupo malapit sa dupungan, ngunit sa realidad ay

hubad akong nakahiga sa kama ko! Sa mga sandaling ito, talagang sa palagay ko ay gising na gising ang mga mata ko hábang nakatingin sa papel na ito, hindi tulóg ang ulong ito na iginagalaw ko, sinasadya kong iunat ang mga kamay ko at pakiramdaman ito; hindi kagaya ng lahat ng ito ang nangyayaring kalinawan o kaliwanagan sa táong tulóg. Ngunit kung iisipin itong mabuti, dapat kong alalahánin ang maraming okasyon na nalinlang ako ng mga kaparehong ilusyon hábang tulog ako; at kung iisipin itong mabuti, malinaw sa akin na walang tiyak na indikasyon para maláman ang kaibahan ng pagiging gising sa pagiging tulóg na labis kong ikinalilito. At halos káya nitóng himukin ako na nananaginip ako ngayon dahil sa pagkalito kong ito.

Ipagpalagay natin ngayon na tulóg táyo at ang lahat ng partikular na ito—ibinubukas natin ang ating mga mata, iniiling ang ating ulo, inuunat ang ating mga kamay, at iba pa—ay mga huwad na delusyon lámang; at pagmuni-munihan natin na posibleng ang ating mga kamay at maging ang ating buong katawan ay hindi talagang ganito sa kung paano natin silá nakikíta. Gayundin, kailangan nating aminin na ang mga pangitain natin hábang tulóg táyo ay gaya ng mga ipinintang representasyon na naisaporma lámang bílang mga katapat ng isang bagay na tunay at totoo, at samakatwid nakasisiguro táyo na ito man lámang mga bagay na ito—mga mata, isang ulo, mga kamay, at isang buong katawan—ay hindi likhang-isip, kundi mga bagay na talagang umiiral. Dahil, sa katunayan, hindi káya ng pintor na bigyan ng talagang bagong kalikasán ang mga sirena at mga satiro kahit pa gamítin nilá ang kaniláng lubos na kasanayán para bigyan ang mga ito ng pinakakakaibá at di-pangkaraniwang representasyon, pinaglahok-lahok lámang nilá ang mga bahagi ng ibá't ibáng mga hayop; o kung napakataba ng kaniyang imahinasyon para makaimbento ng isang bagay na napakabago na hindi pa kailanman nakikita, at samakatwid inirerepresenta ng kaniláng kathâ ang isang bagay na talagang di-totoo at siguradong huwad, tiyak gayunman na totoo ang mga pangkulay na bumubuo rito. At sa kaparehong pangangatwiran, bagaman maaaring kathang-isip lámang ang mga bagay na ito—mga mata, isang ulo, mga kamay, at ibá pa—kailangan nating aminin na kahit paano ay mayroong mga bagay na talagang tunay at totoo gaano man kasimple o kaunibersal ang

⁷ Fireplace (*pasungrudan* sa Ilokano)

mga ito; at sa ganitong bagay, tulad ng mga pangkulay na siguradong totoo, nabubuo ang mga imahen ng mga bagay na nananahan sa ating isipan, totoo man at tunay o huwad at pantastiko.

Sa ganitong klase ng mga bagay nauukol ang kalikasang korporeal sa pangkalahatan, at ang mga abot-sakop nitó, ang pigura ng mga ekstendidong bagay,⁸ ang kanilang kantidad o sukat at bilang, gayundin ang lugar na kinaiiralan nilá, ang oras na sumusukat sa kanilang durasyon, at ibá pa.

Ito marahil ang dahilan kung bakit hindi baluktot ang ating pangangatwiran nang pagtibayin natin mula rito na lubhang kadudaduda at di-tiyak ang Pisika, Astronomiya, Medisina, at lahat ng ibá pang agham na nagsasaalang-alang sa mga kompositong bagay; samantalang nagtataglay ng katiyakan at elementong di-mapagdududahan ang Aritmetika, Heometriya, at ibá pang mga agham na katulad ng mga ito na tumatalakay lámang sa mga bagay na napakapayak at napakakaraniwan, may pag-iral mang aktuwal ang mga ito o wala. Sapagkat gising man ako o tulóg, ang magkasamang dalawa at tatlo ay palaging lima, at hindi maaaring sumobra sa apat na gilid ang parisukat, at parang hindi puwedeng paghinalaan ng pagiging huwad [o kawalang katiyakan] ang mga katotohanang napakalinaw at maliwanag.

Gayunman, matagal ko nang itinanim sa isipan ko ang paniniwalang umiiral ang Diyos na makapangyarihan-sa-lahat na Siyáng lumikha sa isang tulad ko. Ngunit paano ko malaláman na hindi Niya ginawang walang lupa, walang himpapawid, walang katawang ekstendido, walang hugis at súkat, walang lugar, at magkagayunman [namamalas ko ang lahat ng bagay na ito at] inaakala kong umiiral ang mga ito eksakto sa kung paano ko silá nakikita ngayon? At saká, gaya ng iniimahen ko kung minsan na nililintang ng iba ang kanilang sarili hinggil sa mga bagay na sa tingin nilá ay alam na alam nilá, paano ko malaláman na hindi ako nalilintang sa tuwing pinagsasáma ko ang dalawa at tatlo, o nagbibilang ng mga gilid ng isang parisukat, o sa pagturing sa ibá pang mas simpleng mga bagay, kung mayroon pa mang higit na simpleng bagay na maiimahen? Ngunit posibleng hindi ninais ng Diyos na malintang ako, sapagkat sinasabing lubos Siyang mabuti. Kung labag man ito

⁸ extended things (*res extensa* Lt.)

sa Kaniyang kabutihan na lalangin ako na palaging nililintang ang sarili ko, parang labag din sa Kaniyang kabutihan na pahintulatang malintang ako paminsan-minsan, ngunit wala akong duda na pinahihintulutan Niya ito.

Maaaring mayroon talagang mga táong higit na mamarapating tanggihan ang pag-iral ng isang Diyos na lubos na makapangyarihan, sa halip na maniwala na di-tiyak ang lahat ng ibá pang bagay. Ngunit huwag natin silang salungatin sa ngayon, at ipagpalagay na isang gawa-gawa lámang ang anumang nasabi rito hinggil sa Diyos; gayunman, ipagpalagay man nilang narating ko ang kasalukuyan kong estado dahil sa kapalaran ko o nagkataon lámang, o dahil sa isang sala-salabid na mga pangyayari, o dahil sa ibá pang kaparaanan, dahil isang depekto ang maliin at lintangin ang sarili, malinaw na lalong malakas ang probabilidad ng pagiging napakaimperpekto ko at palagiang panlilintang ko sa sarili ko, at siyá ring paghina ng kapangyarihan ng Awtor na sinasabi nilang pinanggalingan ko. Wala akong itutugon sa ganitong mga pangangatwiran, subalit napipilitan akong aminin sa huli na walang katiyakan sa mga dati kong pinaniniwalaang totoo, at hindi dahil nagustuhan ko lámang ang kongklusyong ito o dahil sa kawalang delikadesa, kundi dulot ng matitibay na dahilan at matalinong pagsasaalang-alang; kayá ipagpapaliban ko muna simula ngayon ang pagsang-ayon sa mga ganitong opinyon lalo na sa mga bagay na hayagang huwad, kung nais kong makarating sa anumang katiyakan [sa mga agham].

Ngunit hindi sapat na pansinin lámang ang mga ito, dapat din nating alalahanin ito palagi. Sapagkat madalas pa ring nanunumbalik sa isipan ko itong mga sinauna at nakasanayang opinyon; ang matagal at nakasanayang kaugalian ang nagbigay sa kanilá ng karapatang sakupin ang isipan ko labag sa kagustuhan ko at ginawa silang halos mga amo ng paniniwala ko; hindi ako makakawala kailanman sa nakaugaliang pagsang-ayon o pagiging kumpiyansado sa kanilá hangga't hindi ko silá isinasaalang-alang bilang kung ano talaga silá, i.e., mga kaduda-dudang opinyon, gaya ng kapapakíta ko pa lámang, at magkagayunman ay malakas din ang probabilidad, kayá higit na makatwiran pa ring maniwala kaysa tanggihan silá. Ito ang dahilan kung bakit iniisip kong umakto sa malíng direksiyon at

linlangin ang sarili ko sa pamamagitan ng minsang pagkukunwari na talagang huwad at gawa-gawa lámang ang mga dati kong opinyon, hanggang sa mabalanse ang bigat ng mga dati kong paunang-husga at ng kasalukuyan [upang hindi nilá mailihis ang mga opinyon ko malimit sa isang panig lámang], at nang hindi na mapangibabawan ng malíng kaugalian ang sarili kong baít. Sapagkat nasisiguro kong walang kapahamakan o kamalian sa planong ito, at hindi makatutulong sa ngayon na palawigin ko pa ang pagdududa ko, sapagkat hindi tungkol sa aksiyon ang gawain na nása harapan ko, kundi sa pagtatamo lámang ng kaalaman.

Ipagpapalagay ko, kung gayon, na hindi ang Diyos na lubhang mabuti at pinagbubukalan ng katotohanan, kundi isang diyablong henyo na hindi salat sa kapangyarihan at pagiging tuso, ang siyáng nag-aabala sa panlilinlang sa akin; ipagpapalagay ko na ang kalangitan, lupa, mga kulay, mga hugis, tunog, at lahat ng ibá pang mga panlabas na bagay ay walang ibá kundi mga ilusyon at mga panaginip na kinasangkapan ng henyong ito upang siluin ako sa pagiging mapagtiwala ko; ipagpapalagay ko na wala akong mga kamay, mga mata, kalamnan, dugo, o anumang pandama, subalit mayroon akong huwad na paniniwala na angkin ko ang lahat ng bagay na ito; kailangan kong panghawakan nang matatag ang ideáng ito, at kung maláman ko dahil dito na wala akong kakayahang makaalam ng anumang katotohanan, gagawin ko ang abot ng kakayahan ko [i.e., ipagpaliban ang husga ko], at sadyang umiwas magtiwala sa anumang huwad na bagay, o umiwas sa pagdidikta ng mandarayang ito, gaano man ang kaniyang pagiging makapangyarihan at pagiging tuso. Ngunit matrabaho ang gawaing ito, at isang uri ng katamaran ang nagdadala sa akin pabalik sa karaniwang búhay. At katulad ng isang bilanggo na nagtatamasa ng isang gawa-gawang kalayaan hábang tulóg, ngunit nang magsimulang maghinala siyá na isang panaginip lámang ang kaniyang kalayaan, natakot siyáng magising at sumang-ayon na lámang hangga't maaari sa mga kalugod-lugod na ilusyon, gayundin ay walang pakundangan kong binalikan muli ang mga dati kong opinyon, at nangangamba akong magising sa pagkakaidlip na ito sapagkat maaaring magdulot ito ng kahirapang matulog, na kailangan kong magpagal hindi sa liwanag ng araw kundi sa labis-labis na kadiliman ng mga suliraning katatalakay pa lámang.

MEDITASYON II. HINGGIL SA KALIKASÁN NG ISIPAN NG TAO; AT HIGIT NA MADALÍ ITONG MALÁMAN KAYSA SA KATAWAN

Napunô ang isipan ko ng napakaraming duda na hindi ko na makayanang kalimutan silá dahil sa Meditasyon kahapon. At hindi ko rin makita kung paano ko sila reresolbahin; at, gaya ng isang di-inaasahang pagkahulog sa napakalalim na tubig, litong-lito ako na alinman sa ituntong ang mga paa ko sa ilalim o lumangoy upang masuportahan sa ibabaw ang sarili ko ay hindi ko na makayanan. Gayunman, kailangang pagsumikapan ko at sundang muli ang kaparehong landas na tinahak ko kahapon, i.e., ipagpapatuloy kong isantabi anumang bagay na may bahid ng duda na para bang natuklasan ko nang talagang huwad ito; at palagi kong tatahakin ang landas na ito hanggang sa matagpuan ko ang isang bagay na tiyak, o kung talagang sukduhan na at talagang mabatid ko na walang bagay na tiyak sa mundong ito. Kinailangan lámang ni Archimedes ng isang matatag at di-matinag na punto para mabunot niya ang terestriyong daigdig mula sa kinaiiralan nitó at mailipat ito kung saan man; tulad nitó ay maaari din akong tumanaw ng matatayog na pag-asa kung magagawa kung makatuklas kahit isa man lámang bagay na tiyak at di-mapagdududahan.

Ipagpapalagay ko, kung gayon, na huwad ang lahat ng bagay na nakikita ko; paniniwalain ko ang sarili ko na hindi umiiral ang anumang sinasabi sa akin ng mapanlilang kong gunita. Ipagpapalagay kong wala akong mga pandama; iisipin kong likhang-isip lámang itong katawan, pigura, ekstensiyon, paggalaw, at lugar. Ano, kung gayon, ang maituturing na totoo? Marahil ay wala talaga, maliban sa katotohanang walang tiyak sa mundong ito.

Ngunit maliban doon sa mga bagay na kakokonsidera ko pa lámang, paano ko malaláman na wala ni isang bagay na di-mapagdududahan kahit katiting? Wala bang Diyos, o anumang itinatawag nating ngalan sa kaniya, na naglalagay ng mga kaisipang ito sa isip ko? Hindi kinakailangang ganiyan, sapagkat hindi ba posible na ako mismo ang may kakayahang magpairal sa mga ito? Ako mismo, hindi ba ako isang bagay man lámang? Ngunit itinanggi ko na na mayroon akong mga pandama at katawan. Ngunit nag-aatubili ako, sapagkat anong ibig sabihin nitó? Lubha

ba akong nakadepende sa katawan at mga pandama na hindi ako iiral kung wala ang mga ito? Ngunit nahimok ako na walang anumang sa sanlibutan, walang kalangitan, walang kalupaan, walang mga isipan, ni anumang katawan: ibig sabihin ba ay nahimok na rin ako na hindi ako umiiral? Hinding-hindi; ang sigurado ay umiral ang mismong ako sapagkat nahimok ko ang sarili ko hinggil sa isang bagay [o dahil lámang sa nag-isip ako hinggil sa isang bagay]. Ngunit mayroong isang uri ng manlilinlang na napakamakapangyarihan at napakatuso na gumugugol ng kaniyang kahusayan sa panlilinlang sa akin. Samakatwid, walang duda na umiiral din ako kung nililinlang niya ako, at hinahayaang linlangin niya ako hangga't gusto niya, hindi niya maaaring gawin akong wala hangga't iniisip ko na ako ay isang bagay. Kayâ matapos mapagnilayang mabuti at masusing nasuri ang lahat ng bagay, kailangan nating humantong sa tiyak na kongklusyon na ang proposisyong ito, “narito ako, umiiral ako,”⁹ ay kinakailangang totoo sa tuwing bibigkasin ko ito, o naisasakonsepto ko ito sa isipan.

Ngunit hindi ko pa nalaláman nang talagang malinaw kung ano ako, *ako*¹⁰ na tiyak kong umiiral; at kung gayon, kailangan kong maging maingat na hindi basta-bastang akalain ang ibáng bagay bílang ako, at upang hindi ako maligaw ng landas kaugnay ng kaalamang ito na pinanghahawakan ko bílang pinakatiyak at pinakamaliwanag sa lahat ng mga dati kong natutuhan. Ito ang dahilan kung bakit kailangan kong isaalang-alang muli ang dati kong paniniwala hinggil sa sarili ko bago ko pasukin ang mga kababanggit ko pa lámang na kaisipan; at ititiwalag ko anumang sa mga dati kong opinyon na mapasubalian, kahit sa kaunting antas lámang, ng mga pangangatwirang kababanggit ko pa lámang, upang walang matirá kundi mga bagay na talagang tiyak at di-mapagdududahan.

Ano, kung gayon, ang dati kong paniniwala hinggil sa sarili ko? Walang dudang naniniwala ako na isa akong tao. Ngunit ano ang isang tao? Maaari ko bang sabihing “isang hayop na rasyonal”? Tiyak na hindi [maaari]; sapagkat kasunod nitó ay kakailanganin kong usisain kung ano ang isang hayop, at kung ano ang rasyonalidad; at samakatwid dahil sa isang katanungan ay mahuhulog ako nang di sinasadya sa isang walang katapusang mas

mahihirap na katanungan bukod sa mga ito; at ayaw kong sayangin ang kaunting panahon at libreng oras na natitirá sa akin para sikaping ipaliwanag ang mga problematikong tulad ng mga ito. Sa halip ay tatapusin ko rito upang isaalang-alang ang mga kaisipang kusang nagmula sa isip ko, at hindi inspirado ng anumang bagay lampas sa sarili ko lámang kalikasán sa tuwing isasaalang-alang ko ang pag-iral ko. Unang-una, kung gayon, ay ikokonsidera ko ang sarili ko na mayroong mukha, mga kamay, mga bisig, at lahat ng sistema ng mga bahagi na nabuo sa mga butó at lámán gaya ng nakikíta sa isang bangkay na tinatawag ko sa ngalang katawan. Dagdag pa rito, ipagpapalagay kong lumusog,¹¹ naglakad, nakadama, at nag-isip ako, at itinukoy ko lahat ng aksiyong ito sa kaluluwa: pero hindi ako huminto para isaalang-alang kung ano ang kaluluwa, o kung huminto ako, inimahen ko na isang bagay ito na sadyang di-karaniwan at pino gaya ng hangin, apoy, o eter, na tumagos sa higit na masinsing mga bahagi ko. Tungkol sa katawan, wala akong duda hinggil sa kalikasán nitó, ngunit inakala kong mayroon akong napakalinaw na kaalaman hinggil dito; at kung ninais kong ipaliwanag ito batay sa mga kaisipang nabuo ko hinggil dito, ganito ko ito ilalarawan kung gayon: Nauunawaan ko ang katawan bílang anumang bagay na natutukoy sa isang tiyak na pigura: isang bagay na naitatalaga sa isang tiyak na lunan, at makapupunô ng isang tiyak na espasyo sa isang paraan na maisasantabi nitó ang anumang ibá pang katawan; namamalas alinman sa pamamagitan ng pandama, o ng paningin, o ng pandinig, o ng panlasa, o ng pang-amoy: magagalaw sa samot-saring paraan, hindi sa pamamagitan ng sarili nitó kundi ng anumang ibáng bagay na sasagí rito: sapagkat ipinapalagay ko na ang kakayahan ng sariling-paggalaw, at maging ng pandama o ng pag-iisip, ay hindi kabílang sa kalikasán ng katawan: subalit ang maláman na mayroong ilang katawan na nagtataglay ng mga kakayahang tulad ng nabanggit ang talagang nakapagpapalito sa akin.

Ngunit ano ako, ngayong ipinapalagay ko na may isang uri ng henyong lubos na makapangyarihan at, kung mamarapating sabihin kong malisyoso, na ginagawa ang lahat ng makakaya niya para linlangin

⁹ I am, I exist (*ego sum, ego existo* Lt.)

¹⁰ akin ang mga italics.

¹¹ *nutriri* (nourished, preserved)

ako? Mapagtitibay ko ba na angkin ko ang pinakahamak sa lahat na mga kababanggít ko pa lámang na katangian ukol sa kalikasán ng katawan? Huminto ako sandali upang isaalang-alang, siniyasat ko sa isipan ko ang lahat ng bagay na ito, at wala akong natagpuan na masasabi kong tumutukoy sa akin. Nakakapagod huminto para iisa-isahin ang mga ito. Lumipat tayo sa mga katangian ng kaluluwa at tingnan kung mayroong anuman na nasa akin? Ano sa nutrisyon o sa paglalakad? Pero kung totoong wala akong katawan, totoo rin na hindi ako makapaglalakad o makatatanggap ng nutrisyon. Ang pandama ang isa pang katangian. Ngunit, hindi makadarama kung walang katawan, at sakâ inakala kong naranasan ko ang maraming bagay hábang tulóg at namalayan kong hindi ko talaga naranasan nang magising ako. Ano sa pag-iisip? Natuklasan ko rito na ang pag-iisip ay isang katangian na taglay ko; ito lámang ang di-maihihiwalay sa akin. Narito ako, umiiral ako, tiyak iyan. Pero, gaano kadalas? Hábang nag-iisip lámang ako; sapagkat maaaring kapag lubusang tumigil akong mag-isip, maaaring tumigil na rin nang lubusan ang pag-iral ko. Wala akong anumang bagay na tinatanggap sa ngayon na hindi tiyak na totoo: para sabihin nang tumpak, ako ay walang ibá kundi isang bagay na nag-iisip, i.e., isang isipan o isang diwa,¹² o isang pang-unawa, o isang katwiran, mga terminong hindi ko alam dati ang kahulugan. Gayunman, isang tunay na bagay ako at tunay na umiiral; pero anong bagay? Sinagot ko [kanina lámang]: isang bagay na nag-iisip.

At ano pa? Gagamitin ko ang imahinasyon ko. Hindi ako isang koleksiyon ng mga bahagi na tinatawag nating katawang tao: hindi ako isang pinong hangin na tumatagos sa mga bahaging ito, hindi ako isang hangin, apoy, singaw, hininga, ni anumang bagay na maiimahan ko o maiisip; sapagkat ipinagpalagay ko na wala ang lahat ng ito. Panatilihin man ang sapantahang iyan, nakíta kong tiyak pa rin ako na ako ay isang pag-iral. Ngunit maaaring ang mga bagay na ito na ipinagpapalagay kong di-umiiral, dahil hindi ko silá batid, ay talagang hindi ibá sa *ako* na alam ko. Hindi ako sigurado rito, kayâ hindi ko ito sasalungatin sa ngayon; makapagpapasiya lámang ako hinggil sa mga bagay na alam ko. Alam ko na umiiral ako, at inuusisa ko kung ano ako, ako na alam kong umiiral. Pero napakatiyak na

ang kaalaman hinggil sa pag-iral ko, sa tumpak na kahulugan nitó, ay hindi nakadepende sa mga bagay na hindi ko pa batid ang pag-iral; samakatwid hindi ito nakadepende sa mga bagay na maiimbento ko sa imahinasyon. At, sa katunayan, ipinakíta sa akin ng mismong terminong “imbento sa imahinasyon” ang pagkakamalí ko, sapagkat ganito talaga ang gagawin ko kung iniimahan ko ang sarili ko bílang isang bagay, sapagkat ang pag-imahen ay walang ibá kundi ang wariin ang pigura o imahen ng isang korporeal na bagay. Pero, may katiyakan ko nang nababatid na umiiral ako, at maaaring lahat ng mga imaheng ito at, sa pangkalahatan, anumang bagay na may kaugnayan sa kalikasán ng katawan ay mga panaginip lámang. Dahil dito, malinaw kong nakikita na wala na akong dahilan para sabihing “kikilitiin ko ang imahinasyon ko upang higit na malinaw kong maláman kung ano ako,” gayundin ang sabihing “Gising ako ngayon, at namamalas ko ang isang bagay na tunay at totoo: pero dahil hindi ko pa ito namamalas nang klarong-klaro, sasadyain kong matulog upang makapagrepresenta ang mga panaginip ko ng pagkaunawang may dakilang katotohanan at ebidensiya.” At, kung gayon, alam ko nang may katiyakan na walang kaugnayan sa kaalamang mayroon ako hinggil sa sarili ko ang anumang bagay na mauunawaan ko sa pamamagitan ng imahinasyon ko, at kinakailangan ng lubos na pagsisikap na muling ilihis ang isipan túngo sa ganitong modo ng pagninilay-nilay upang angkop na angkop nitóng mabatid ang sarili nitóng kalikasán.

Ngunit, kung gayon, ano ako? Isang bagay na nag-iisip. Ano ang isang bagay na nag-iisip? Isa itong bagay na nagdududa, umuunawa, nagpapatotoo, nagpapasubali, nagnanais, tumatanggi, at gayundin ay nag-iimahan at dumadama.

Kung angkop ang lahat ng bagay na ito sa kalikasán ko, tiyak na hindi kakaunti ang nakalistang ito. Pero, bakit hindi silá napakaangkop? Hindi ba ako rin ang “ako” na nagdududa ngayon hinggil sa halos lahat ng bagay, nauunawaan ang ilang bagay magkagayunman, nagpapatotoong isa lámang ang totoo, pinapasubalian ang lahat ng iba pa, nagnanais na lalo pang makaalam, ayaw malinlang, nag-iimahan ng maraming bagay kahit na minsan ay labag sa kaniyang kagustuhan, at gayundin ay nakadarama ng

¹² *animus* (soul, heart)

maraming bagay tíla sa pamamagitan ng mga pandama ng katawan? Wala ba sa lahat ng ito na kasingtotoo ng katiyakang umiiral ako, bagaman palaging kailangang kong matulog at kahit na ginugugol ng lumikha sa akin ang kaniyang katalinuhan para linlangin ako? Mayroon din bang kahit isa man lámang sa mga katangiang ito na maibubukod sa isipan ko, o masasabing nakahiwalay sa sarili ko? Sapagkat napakaliwanag na ako mismo itong nagdududa, umuunawa, at nagnanais, kayâ wala nang dahilan para magdagdag pa rito ng anumang para ipaliwanag ito. At tiyak na mayroon din akong kakayahang mag-imahen; sapagkat kahit na maaaring walang totoo sa mga bagay na naimahen ko, walang pasubali na talagang nagamit itong kakayahan sa pag-imahen, at naging sangkap ng isipan ko. Sa wakas, ako rin itong nakakaramdam, i.e., itong nagmamalas ng mga bagay sa pamamagitan ng mga pandama, sapagkat ang totoo ay nakikita ko ang liwanag, naririnig ang ingay, at nadarama ang init. Ngunit sasabihing huwad ang mga penomenang ito at nanaginip ako. Hayaang maging ganiyan ito; napakatiyak pa rin na mayroon akong pakiwari na nakíta ko ang liwanag, narinig ko ang ingay at naramdaman ko ang init. Hindi maaaring huwad iyan; tamang sabihin na ito yaong tinatawag na pandama na nása kalooban ko; at sa ganitong pakahulugan, iyan ay walang ibá kundi isipan.

Sa mga sandaling ito, nagsisimula ko nang mabatid kung ano nga ba ako nang higit na malinaw at kitang-kita kaysa dati¹⁵; ngunit gayumpaman, hindi ko mapigilan ang sarili ko na isiping ang mga korporeal na bagay, na ang mga imahen ay likha ng isipan at dumaan sa mga pandama, ay tíla higit na malinaw na nababatid kaysa diyan sa nakakubling parte ko na hindi maimahen. Bagaman sadyang lubhang kakaibang sabihin na nalalaman at nauunawaan ko nang higit na malinaw itong mga bagay na ang pag-iral ay tíla walang katiyakan, lingíd sa kaalaman ko, at ibá sa akin, kaysa sa ibáng mga bagay na kumbinsido ako hinggil sa katotohanan, na hindi lingíd sa kaalaman ko, at may kinalaman sa tunay kong kalikasán, sa isang salitâ, kaysa sa sarili ko. Ngunit nauunawaan ko nang malinaw kung bakit ganito ang kalagayan: mahilig maglibót ang isipan ko, at hindi pa nitó pagdudusahin

ang sarili para mapamalagi sa nararapat na hangganan ng katotohanan. Napakahusay, minsan pa natin itong luwagan, upang kapag nakahanap táyo ng tamang pagkakataon para sikipan ang renda, higit na magiging madali itong maisaayos at makontrol.

Simulan natin sa pamamagitan ng pagsasaalang-alang sa mga pinakakaraniwang bagay, iyong mga inaakala nating napakalinaw nating nauunawaan, halimbawa, ang mga katawan na hinahawakan at nakikita natin; hindi talaga iyong katawan sa pangkalahatan, sapagkat malabo-labo malimit itong mga pangkabuoang ideá, kayâ isang partikular na katawan ang isasaalang-alang natin. Isaalang-alang natin, halimbawa, itong piraso ng waks: kakukuha pa lámang ito sa báhay-pukyutan, at hindi pa nitó naiwawala ang katamisan ng pulút na taglay nitó; napanatili pa nitó kahit paano ang halimuyak ng mga bulaklak na pinanggalingan nitó; maliwanag na nakikita ang kulay, pigura, at sukat nitó; matigas ito, malamig, madaling hawákan, at kung pitikín mo ito ng daliri, gagawa ito ng tunog. Sa wakas natagpuan natin dito ang lahat ng bagay na kinakailangan para malinaw nating makilala ang isang katawan. Ngunit pansinín na hábang nagsasalitâ ako at lumalapit sa apoy, inilalabas nitó ang natitiráng lasa, sumisingaw ang amoy, nag-iibá ang kulay, nawasak ang pigura, lumalaki ang súkat, nagiging likido ito, umiinit ito, halos hindi ito mahawakan, at kapag pinitík ito ninuman, hindi ito tutunog. Nanatili ba ang dáting waks matapos ang nasabing pagbabago? Kailangang aminin natin na nanatili ito; walang magsasabing hindi. Ano kung gayon ang napakalinaw kong naláman hinggil sa piraso ng waks na ito? Tiyak na walang kinalaman ito sa mga ipinaunawa sa akin ng mga pandama, sapagkat napag-alaman na nagbago ang lahat ng bagay na may kinalaman sa lasa, amoy, tingin, dama, at dinig, ngunit ang mismong waks ay nanatili.

Marahil ang sagot ay nása kung ano ang naiisip ko ngayon, i.e., ang waks na ito ay hindi iyong katamisan ng pulút, o iyong kaaya-ayang halimuyak ng mga bulaklak, o iyong partikular na kaputian, o iyong pigura, o iyong tunog, kundi isang katawan lámang na nakíta ko kanina sa pamamagitan ng mga pormang ito, at nahihiwatigan ngayon sa ibáng mga porma. Ngunit, ano ba talaga ang naiimahen ko kapag

¹⁵ *Ex quibus equidem aliquanto melius incipio nosse quisnam sim.* From all these I am beginning to have a rather better understanding of what I am. (Mula sa lahat ng ito, nagsisimula na akong magkaroon ng mas maayos na pagkaunawa hinggil sa aking kaakohan).

nagbubuo ako ng ganitong mga konsepto? Isaalang-alang nating mabuti ito at tingnan kung ano ang matitirá matapos nating himayin ang anumang hindi kabílang sa waks. Tiyak na walang matitirá kundi isang ekstendidong bagay na nababaluktot at nababago.¹⁴ Pero, ano ang ibig sabihin ng nababaluktot at nababago? Hindi ba't naiimahan ko na puwedeng maging parisukat itong bilóg na piraso ng waks at mula sa pagiging parisukat ay maging tatsulok? Hindi, tiyak na hindi ganiyan, dahil naiimahan ko na may espasyo ito para sa dimabilang na kahawig na pagbabago, at hindi ko káyang libutin gayunman ang walang hanggan sa pamamagitan ng imahinasyon ko, at, kung gayon, hindi bunga ng kakayahang mag-imahan itong konseptong mayroon ako hinggil sa waks. Ano ngayon ang ekstensiyon na ito? Hindi rin ba ito batid? Sapagkat lalo itong lumapad nang matunaw ang waks, lalong lumapad nang pakuluan ito, at lalo pang lumapad nang lumakas ang init; at hindi ko mauunawaan kung ano ang waks batay sa katotohanan kung hindi ko inisip na kahit ang pirasong ito na isinasaalang-alang natin ay bukás sa sari-saring ekstensiyon bukod pa sa nasagap ng imahinasyon ko. Kung gayon, kailangan nating tanggapin na hindi ko mauunawaan sa pamamagitan ng imahinasyon kung ano itong piraso ng waks, at ang isipan ko lámang ang nakauunawa nitó. Sinabi ko na itong partikular na piraso ng waks sapagkat lalong malinaw ito kung ang pag-uusapan ay waks sa pangkalahatan. Ngunit, ano itong piraso ng waks na nauunawaan lámang sa pamamagitan ng isipan? Tiyak na ito rin ang waks na nakikita ko, nahahawakan, naiimahan, at sa wakas, ito rin ang waks na laging inaakala kong ito sa simula pa lámang. Ngunit, dapat pansiníng mabuti na ang pagkaunawa dito ay hindi bunga ng paningín, o ng pandama, o ng imahinasyon, at hindi kailanman naging ganiyan kahit na parang ganiyan ang nangyayari dati, kundi isang intuwisyon lámang ng isipan, na maaaring di-perpekto at walang kaayusan tulad ng dati, o malinaw at kitang-kita tulad ngayon, depende kung labis o kulang ang atensiyon ko na nakadirekta sa mga sangkap at nilalaman nitó.

Ngunit, sa ngayon, lubha akong nalito nang isaalang-alang ko ang lubhang kahinaan

ng isipan at pagkahilig nitóng mahulog [nang di-nalalaman] sa malí; sapagkat kahit na isinasaalang-alang ko ang lahat ng ito sa isipan ko nang hindi nagsasalitá, madalas makahadlang sa akin ang mga salitá at muntik na akong malinlang ng karaniwang kalakaran ng wika. Sapagkat masasabi natin na mismong waks ang nakíta natin kung ito mismo ang may presensiya, at hindi iyong ipinapalagay natin na ito ang mismong waks dahil lámang sa kulay at pigura nitó. Mapagtitibay ko dahil dito na naláman ko ang waks sa pamamagitan ng paningín at hindi sa pamamagitan lámang ng intuwisyon ng isipan; maliban na lámang kung maalala ko, hábang nakatanaw ako mula sa bintana at ipagpalagay na nakíta ko ang mga táong dumadaan sa kalye, na hindi ko talaga silá nakíta, kundi ipinagpalagay ko lámang na mga tao ang nakíta ko, gayundin sa pahayag ko na nakíta ko ang waks. Ngunit ang nakíta ko ba mula sa bintana ay walang ibá kundi mga sombrero at mga kápa na makatatakip sa mga makinang awtomatiko? Pero, ipinasiya ko na tao ang mga ito. At sa kaparehong paraan, sa pamamagitan lámang ng kakayahang magpasiya na nananahan sa isipan ko, nauunawaan ko ang mga bagay na pinaniwalaan kong nakita ng mga mata ko.

Ang táong naglalayong iangat ang kaniyang kaalaman higit sa karaniwan ay dapat mahiyâng kumuha ng batayan ng pagdududa mula sa mga porma ng pananalitá na inimbento ng mga karaniwang tao; mas gusto kong magpatúloy at isaalang-alang kung mayroon akong higit na maliwanag at perpektong pagkaunawa hinggil sa kung ano ang waks noong una ko itong namalas, at noong inakala kong nabatid ko ito sa pamamagitan ng mga panlabas na pandama o sa pamamagitan man lámang ng tinatawag na sentido komun, i.e., sa pamamagitan ng kakayahang imahinatibo, o kung higit na malinaw ngayon ang kasalukuyan pagkaunawa ko dahil maingat kong sinuri kung ano ito, at kung paano ito malaláman. Tiyak na isang kabalintunaan ang anumang duda hinggil dito. Sapagkat anong kalinawan ang mayroon dito sa nauna kong pagkaunawa? Anong mayroon dito na maaaring hindi rin nauunawaan ng anumang hayop? Pero nang ibinukod ko ang waks sa mga panlabas nitóng porma, at nang

¹⁴ Para kay Descartes, mahalagang katangian ng isang korporeal na bagay ang ekstensiyon. Ang laki, lapad, amoy, kulay, atbp. ay “mga modo ng ekstensiyon” ng mismong korporeal na bagay. Kayá, kapag sinabing “ekstendidong bagay,” tumutukoy ito sa mismong substansiya na mayroong samot-sari at di-mabilang na modo ng ekstensiyon.

ipagpalagay ko na talagang hubad ito na parang tinanggalan ko ito ng mga kasuotan, tiyak na kahit na maaaring makikitaan pa rin ng ilang kamalian ang pasiya ko, hindi ko mauunawaan gayunman ang waks kung wala ang isipan.

Ngunit, sa wakas, anong sasabihin ko hinggil sa isipang ito, i.e., hinggil sa sarili ko, sapagkat hanggang sa puntong ito ay wala akong ibáng tinatanggap sa sarili ko kundi ang isipan? Ano, kung gayon, ang hindi ko alam hinggil sa sarili ko, ako na parang napakaliwanag na nauunawaan ang piraso ng waks na ito hindi lámang sa paraang higit na totoo at tiyak, kundi maging sa paraang higit na maliwanag at malinaw? Dahil kung ipasiya ko na narito o umiiral ang waks batay sa katunayan na nakita ko ito, higit na malinaw na umaalinsunod na narito o umiiral ako batay sa katunayan na nakita ko ito. Sapagkat maaaring hindi talaga waks ang nakita ko, maaari din na wala akong mga mata upang makita ang anumang bagay; subalit kung nakakakita ako, o kung inaakala ko na nakakakita ako (sapagkat hindi ko na silá pinag-iibá), di-maaari na *ako* na nag-iisip ay wala. Samakatwid, kung ipasiya ko na umiiral ang waks batay sa katunayan na nahawakan ko ito, kaparehong bagay pa rin ang ibig sabihin, i.e., na umiiral ako; at kung ipasiya ko na hinihimok ako ng imahinasyon ko na umiiral ang waks, o ng kung ano pang ibáng dahilan, pareho pa rin ang dapat maging kongklusyon ko. At ang napansin ko rito hinggil sa waks ay magagamit sa lahat ng ibá pang bagay na labas sa akin [at anumang bagay na matatagpuan sa labas ko]. At saká, kung ang

pagkaunawa hinggil sa waks ay inaakala kong higit na malinaw at kitang-kita, hindi lámang matapos makita o mahawakan, kundi matapos ring mapagtibay ng marami pang ibáng mga dahilan na talagang hayag ito sa akin, anong kinakailangan pang patunay at paliwanag para masabing batid ko na ngayon ang sarili ko, sapagkat anumang katwiran na makadaragdag sa kaalaman hinggil sa waks, o anumang ibá pang katawan, ay higit na mabisang patunay hinggil sa kalikasán ng isipan ko! At napakarami pang ibáng mga bagay sa isipan mismo na makapag-aambag sa elusidasyon ng kalikasán nitó, na parang hindi na dapat isaalang-alang anumang nakadepende sa katawan katulad ng mga nabanggit kanina lámang.

Ngunit, sa wakas ay narito ako, di-sinasadyang bumalik sa puntong hinangad ko, sapagkat alam ko na ngayon palibhasa na maging ang mga katawan ay hindi talaga mababatid sa pamamagitan ng mga pandama o sa pamamagitan ng imahinasyon, kundi sa pamamagitan lámang ng purong isipan, at dahil hindi silá nabatid mula sa katunayang nakita o nahawakan silá, kundi dahil lámang sa inunawa silá, malinaw kong nakita na wala akong higit na madalí pang malaláman kundi ang isipan ko. Ngunit dahil mahirap kaagad alisin sa sarili ang isang opinyon na napakatagal nang nakasanayan, makabubuting tapusin ko muna sa puntong ito, upang sa katapusan ng meditasyon ko ay lalo kong mailagda sa gunita ko itong bagong kaalaman. ♦

Si EMMANUEL C. DE LEON o si Emman ay ipinanganak Oriental Mindoro noong 1981. Nagtapos siya ng Batsilyer sa Pilosopiya sa Saint Augustine Seminary, at ng Masterado at Doktorado sa Pilosopiya sa Unibersidad ng Santo Tomas. Kasalukuyang siyang nag-aaral ng abogasiya sa Arellano University School of Law. Isinulat niya at nadepensahan ang kaniyang disertasyon hinggil sa uri ng diskurso ng mga pangunahing Tomasinong pilosoper na tumanggap ng Gawad Julian Cruz Balmaseda noong 2018 mula sa Komisyon sa Wikang Filipino. Kasalukuyan siyang miyembro ng kaguruan ng Departamento ng Pilosopiya sa UST at kawaksing mananaliksik sa Research Center on Culture, Arts, and Humanites (RCCA) ng nasabing pamantasan. Nakasentro ang kaniyang mga pananaliksik sa mga temang may kaugnayan sa kultura, pluralismo, pilosopiya ng teknolohiya, at kasaysayan ng pamimilosopiya sa Pilipinas. Nailimbag ang kaniyang unang libro noong 2019 na may pamagat na Mga Tomasino sa Pilosopiyang Filipino na kasama sa Aklat ng Bayan ng KWF.